

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.228
Карпатського національного
університету імені Василя
Стефаника,
доктору економічних наук,
професору
**Левандівському Омеляну
Тарасовичу**

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, доцента, професора кафедри фінансів, обліку і оподаткування Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного **Романовської Юлії Анатоліївни** на дисертаційну роботу **Ходана Максима Анатолійовича «Місцеві бюджети як драйвер розвитку економіки територіальних громад у воєнний час»**, подану до захисту в разову спеціалізовану вчену раду Карпатського національного університету імені Василя Стефаника на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертації, зв'язок з науковими програмами, темами

В умовах воєнного стану місцеві бюджети стали одним із ключових інструментів забезпечення життєдіяльності територіальних громад, фінансування соціальної сфери, підтримки критичної інфраструктури та відновлення економічної активності. Війна суттєво змінила умови функціонування органів місцевого самоврядування, що зумовило необхідність пошуку нових підходів до управління бюджетними ресурсами та оцінювання фінансової стійкості громад.

У сучасних умовах особливої актуальності набувають дослідження, спрямовані на визначення ролі місцевих бюджетів як чинника соціально-економічного розвитку територіальних громад. Водночас традиційні підходи

до аналізу місцевих фінансів потребують переосмислення з урахуванням воєнних ризиків, структурних змін у доходах бюджетів, посилення ролі міжбюджетних трансфертів та необхідності забезпечення адаптивності бюджетної політики.

Позитивною рисою дисертації є те, що автор розглядає місцевий бюджет не лише як фінансовий план територіальної громади, а як важливий інструмент забезпечення її економічної стійкості, фінансової спроможності та довгострокового розвитку. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку науки про місцеві фінанси та бюджетний менеджмент.

Актуальність роботи посилюється також використанням сучасного методичного інструментарію, зокрема структурного аналізу, економетричного моделювання та оцінювання факторів, що впливають на формування доходів місцевих бюджетів у воєнний період. Це дозволило автору перейти від опису бюджетних процесів до виявлення причинно-наслідкових зв'язків між економічними чинниками та фінансовою стійкістю територіальних громад.

Отже, дисертаційна робота Ходана Максима Анатолійовича є актуальним науковим дослідженням, результати якого мають теоретичне та практичне значення для подальшого розвитку бюджетної політики, удосконалення управління місцевими фінансами та забезпечення фінансової стійкості територіальних громад в умовах воєнного стану.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність

Дисертаційна робота характеризується цілісною логікою побудови, послідовністю викладення матеріалу та внутрішньою узгодженістю її структурних елементів. Поставлена мета, визначені завдання, об'єкт і предмет дослідження взаємопов'язані між собою, відповідають обраній тематиці та повною мірою розкриваються у змісті роботи. Структура дисертації є логічною та обґрунтованою, а висновки кожного розділу органічно

впливають із проведеного аналізу, узагальнюють отримані результати та формують підґрунтя для подальших етапів дослідження.

Під час виконання дослідження автор використав комплекс сучасних загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, серед яких системний підхід, методи економічного аналізу, порівняння, статистичного узагальнення, економіко-математичного моделювання, економетричного аналізу, графічної візуалізації та наукового узагальнення. Застосування зазначених методів є методологічно виваженим і відповідає поставленим завданням дослідження. Обраний методичний інструментарій є достатнім для досягнення поставленої мети, забезпечує комплексність дослідження та належний рівень обґрунтованості отриманих наукових результатів.

На позитивну оцінку заслуговує те, що автор не обмежується аналізом окремих бюджетних показників, а комплексно досліджує взаємозв'язок між структурою доходів місцевих бюджетів, фінансовою спроможністю територіальних громад, особливостями міжбюджетних відносин та їх здатністю забезпечувати соціально-економічний розвиток в умовах воєнного стану. Важливою перевагою роботи є використання економетричного моделювання для оцінювання впливу окремих економічних чинників на формування доходів місцевих бюджетів, що дозволило отримати більш аргументовані наукові висновки, підтвердити висунуті гіпотези та підвищити доказовість запропонованих автором наукових положень і практичних рекомендацій.

Достовірність результатів забезпечується використанням офіційних статистичних матеріалів, нормативно-правових актів, інформаційних ресурсів органів державної влади та місцевого самоврядування, міжнародних аналітичних матеріалів, а також значної кількості сучасних наукових публікацій українських і зарубіжних дослідників. Проведений аналіз є достатньо репрезентативним, базується на актуальній інформаційній базі, а сформульовані висновки логічно впливають із результатів проведених досліджень, що свідчить про їх наукову достовірність і практичну цінність.

Загалом вважаю, що наукові положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертації, є належним чином обґрунтованими, достовірними та мають як теоретичне, так і практичне значення для подальшого розвитку системи місцевих фінансів України. Отримані результати можуть бути використані у діяльності органів місцевого самоврядування під час прийняття управлінських рішень, удосконалення механізмів бюджетного планування та зміцнення фінансової стійкості територіальних громад, а також у наукових дослідженнях і навчальному процесі закладів вищої освіти.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота їх викладу в опублікованих працях

Достовірність результатів дисертаційного дослідження забезпечується використанням сучасних методів наукового пізнання, офіційних статистичних матеріалів, нормативно-правової бази та широкого кола наукових джерел. Застосований методичний інструментарій є достатнім для досягнення поставленої мети, а сформульовані висновки є логічними, обґрунтованими та підтверджуються результатами проведеного дослідження.

Наукова новизна роботи полягає у розвитку теоретичних і методичних підходів до оцінювання ролі місцевих бюджетів у забезпеченні розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану. Практичну цінність мають запропоновані автором підходи до оцінювання фінансової стійкості громад, аналізу структурних змін доходів місцевих бюджетів та формування адаптивної бюджетної політики.

Основні результати дослідження достатньо повно висвітлено у 14 наукових працях, з яких 8 статей опубліковано у фахових виданнях категорій «А» та «Б». Загальний обсяг публікацій становить 5,7 друкованого аркуша. Зміст опублікованих праць повною мірою відображає основні положення, висновки та наукову новизну дисертаційної роботи.

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження

Практичне значення дисертаційної роботи полягає у можливості використання запропонованих автором підходів для удосконалення управління місцевими бюджетами, оцінювання фінансової стійкості територіальних громад та прийняття обґрунтованих управлінських рішень в умовах воєнного стану.

Результати дослідження впроваджено у діяльність Департаменту фінансової політики Львівської міської ради, де вони використані під час аналізу бюджетних процесів та оцінювання фінансового стану громади. Окремі положення дисертації також впроваджено в освітній процес Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ "МАУП"» при викладанні дисципліни «Бюджетна система України». Це підтверджує практичну цінність отриманих результатів та їх придатність до використання як у діяльності органів місцевого самоврядування, так і у сфері вищої освіти.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Під час ознайомлення з дисертаційною роботою, науковими публікаціями здобувача та результатами проведеного дослідження ознак порушення принципів академічної доброчесності не виявлено. Дисертація виконана автором самостійно, характеризується належним рівнем академічної культури, містить коректні посилання на використані наукові праці, нормативно-правові акти, офіційні статистичні матеріали та інші інформаційні джерела. Запозичення, окремі положення та результати інших дослідників оформлено відповідно до вимог академічної етики із зазначенням авторства та джерел їх походження. Структура роботи, стиль викладу матеріалу та характер отриманих результатів свідчать про самостійність проведеного дослідження й особистий внесок здобувача у розроблення заявленої наукової проблематики. Підстав стверджувати про наявність академічного плагіату, самоплагіату,

фабрикації, фальсифікації чи інших порушень принципів академічної доброчесності не встановлено.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи високий науковий рівень дисертаційної роботи, її теоретичну обґрунтованість, практичну значущість, актуальність отриманих результатів та їх відповідність сучасним викликам розвитку системи місцевих фінансів, вважаю за доцільне висловити окремі зауваження і побажання дискусійного характеру, які не знижують загальної позитивної оцінки дослідження, проте можуть бути враховані автором у подальшій науковій роботі.

1. У підрозділі 2.1 автором здійснено комплексне оцінювання дохідної спроможності територіальних громад на основі системи відносних показників. Зокрема, у табл. 2.7 на с. 110–111 порівнюються доходи на одного мешканця, частка власних і податкових доходів, а також рівень залежності від міжбюджетних трансфертів, що дає змогу зіставити бюджети Львова та Івано-Франківська незалежно від відмінностей у їх абсолютних масштабах. Водночас практичну цінність запропонованого підходу могло б посилити формування інтегрального індексу фінансової стійкості громади, який об'єднував би показники дохідної автономії, трансфертної залежності, бюджетної забезпеченості, податкового потенціалу та фінансової самодостатності. У зв'язку з цим постає питання: яким чином, на думку здобувача, доцільно визначити вагомість окремих складових такого інтегрального індексу та які його значення могли б свідчити про високий, середній або низький рівень фінансової стійкості територіальної громади?

2. У підрозділі 2.3 на с. 137–160 представлено економетричне моделювання впливу соціально-економічних і воєнних чинників на формування доходів місцевого бюджету. На с. 147 автором за результатами тесту Чоу підтверджено наявність статистично значущого структурного зламу

після початку повномасштабної війни. Разом із тим прикладні можливості запропонованої моделі могли б бути розширені шляхом проведення аналізу її чутливості до альтернативних сценаріїв зміни воєнної ситуації, обсягів трансфертного фінансування, рівня середньої заробітної плати, валютного курсу та інших макроекономічних показників. Тому хотілося б почути думку здобувача: які саме сценарії розвитку воєнної та макроекономічної ситуації доцільно було б сформувати для практичного використання моделі у середньостроковому бюджетному плануванні та наскільки чутливими можуть бути прогнозні доходи бюджету до зміни основних факторів?

3. Значну увагу в дисертації приділено узагальненню зарубіжного досвіду партисипативного бюджетування та визначенню ролі громадської участі у підвищенні прозорості й результативності бюджетного процесу. Водночас безпосереднє перенесення європейських практик в українські територіальні громади може бути ускладнене відмінностями у бюджетному законодавстві, рівні фінансової автономії, інституційній спроможності органів місцевого самоврядування та безпекових умовах. Тому доцільним видається формування чіткої системи критеріїв, за якими можна було б визначати придатність конкретної зарубіжної моделі для адаптації в Україні. У цьому контексті виникає питання: які інституційні, фінансові та безпекові критерії здобувач вважає визначальними під час відбору зарубіжних практик партисипативного бюджетування для впровадження в українських громадах?

4. У роботі переконливо показано, що воєнні чинники впливають не лише на загальні обсяги доходів і видатків, а й на структуру бюджетних пріоритетів, рівень фінансової автономії та здатність громад адаптуватися до зовнішніх шоків. Водночас подальшого розвитку потребує комплексний інструментарій оцінювання бюджетних ризиків територіальних громад, який поряд із фіскальними показниками враховував би демографічні зміни, міграційне навантаження, рівень безпекових загроз, стан критичної інфраструктури, інвестиційну активність та якість місцевого управління. Постає питання: які з перелічених груп ризиків мають, на думку здобувача,

найбільшу вагу для тилкових, прифронтових і деокупованих громад та яким чином їх можна кількісно врахувати у системі раннього попередження бюджетної нестійкості?

Разом із тим висловлені зауваження та рекомендації мають переважно дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, не знижують наукової цінності отриманих результатів і можуть бути враховані автором у подальших наукових дослідженнях, а також під час удосконалення практичних підходів до управління місцевими бюджетами в умовах повоєнного відновлення та сталого розвитку територіальних громад.

Загальний висновок та оцінка дисертації

Дисертаційна робота **Ходана Максима Анатолійовича** на тему **«Місцеві бюджети як драйвер розвитку економіки територіальних громад у воєнний час»** є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, у якому вирішено важливе наукове завдання щодо розвитку теоретичних положень, удосконалення методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій з підвищення ролі місцевих бюджетів у забезпеченні фінансової стійкості та соціально-економічного розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану. Робота вирізняється комплексністю дослідження, логічною структурою, належним рівнем наукової аргументації та практичною спрямованістю запропонованих автором рекомендацій.

Отримані результати характеризуються належним рівнем наукової новизни, є достатньо обґрунтованими, достовірними та мають практичне значення для органів місцевого самоврядування, а також можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях і навчальному процесі закладів вищої освіти. Основні положення дисертації повною мірою відображені в опублікованих наукових працях автора, а їх апробація

підтверджує наукову зрілість проведеного дослідження та свідчить про достатній рівень наукової комунікації отриманих результатів.

За змістом, рівнем виконання, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням дисертаційна робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а також вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Вважаю, що **Ходан Максим Анатолійович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук,
доцент, професор кафедри
фінансів, обліку і оподаткування
Таврійського державного
агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного

Юлія РОМАНОВСЬКА